

ՆԱՄԱԿ «ԱՆԱՀԻՏ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՅԱՂԱԳՍ ԸԹԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Սիրելի եւ մեծանուն վարպետ,

Անահիտի վերջին թիւի ձեր «Քրոնիկ»ին մէջ, խօսելով ընդհանրական մասին կը թելադրէք ոտանաւոր զրեւու ժամանակ ընդ զնեւ ի մէջ այլոց նաեւ չ(ը)րջեն եւ ճ(ը)նչեն բառերուն մէջ, օրինակ ցոյց տալով մեր նախնիքները որոնք երբեք թերացած չեն այս պարտականութեան մէջ: Այս կարգի բառերու մէջ - սակայն ընդ բացարձակապէս աւելորդ է՝ ի հեծուկս մեր աստուածարեալ նահապետներուն հանդէպ ունեցած մեր յարգանքին, հիացումին եւ անսահման երախտագիտութեան: Որովհետեւ այդ ընդհանրականութեան ալ երկվանկ կը հնչուին անոնք: Ո՞վ կրնայ մէկ վանկով հնչել շրջեն եւ ճնշեն: Հետեւաբար ի՞նչ պէտք կայ ընդ զնեւ: Կա՞յ ոեւէ կտրիճ որ մէկ վանկով հնչէ կշռոյթը, նստիլը, խրտչիլը: Ի՞նչ հարկ ուրեմն ընդ զրեւ զանոնք: Կըշռոյթ, նստիլ, խրտչիլ: Ոտանաւորը կարգացողը՝ ուղէ՛ չուղէ՛՝ երկու վանկով պիտի հնչէ զանոնք: Ի՞նչ պէտք կայ ընդ զնեւ կրկնախն, գրկեսին կամ մրկեսին մէջ՝ քանի որ՝ ինչ որ ալ ընենք՝ ստիպուած ենք երկու վանկով հնչել զանոնք:

Բարեւորումը ազնիւ բան է երբ տրամաբանութիւնը, գեղեցիկը եւ օգտակարը ունի իրրեւ հիմ: Հեղինական եւ հոգովեական հին արձանագրութիւնները գրուած են իրարու կից բառերով: Աւելի վերջը սակայն լքուած է այս ձեւը եւ անջատած են իւրաքանչիւր բառ տրամաբանական միջոցներով: Ըսած չեն որ այս ձեւը մեր նախահայրերէն կուգայ, հետեւաբար սուրբ է: Սուրբ է, այո՛, բայց աւելի սուրբ է զանոնք բիւրեղացրնելու պարտականութիւնը: Մեր բանաստեղծներուն համար դժուար չէ ընդհանրական այս օրէնքը ըմբռնել: Երբ անգիր ընդ զնեւ յաջորդեն զոյգ բաղաձայններ, — պէտք չկայ զնեւ զայն:

Այսպէս, — հ(ը)սկայ, ընդ զնեւ յաջորդեն ա եւ կ բաղաձայնները, մինչդեռ վկային վին կը յաջորդէ մէկ բաղաձայն միայն, կէնը, հետեւաբար անհրաժեշտ է զնեւ ընդ, եթէ կ'ուզուի երկու վանկի վերածել զայն: Ուրիշ օրինակներ եւս.

Անփոփոխելի երկվանկեր

Փ(րկ)էլ

Ս(րս)կէլ

Ս(րտ)էն

Խ(ռն)էլ:

Փոփոխելի միավանկեր

Փ(ռ)էլ

Կ(ր)ակ

Խ(ր)ախ

Պ(ն)ակ

Դ(րու)ագի սեռին պատկանող բառերու մէջ ուն վի հնչիւն ունի, եւ հետեւաբար ան ալ անփոփոխելիօրէն երկվանկ կը հնչուի: Աւելորդ է ուրեմն նման բառերու մէջ ալ ընդ զնեւ:

Ընդ զնեւ մեր տաղաչափութեան մէջ են այն՝ ինչ որ են էպիպոնները գրաչարութեան մէջ: Ընդ զնեւ կախուած է մեր տողերուն վանկ մը աւելի կամ պակաս ըլլալը. նոյնն է նաեւ գրաչարութեան մէջ. եթէ էպիպոն մը պակաս ըլլայ, կը փլչի տողը. իսկ եթէ աւելի ըլլայ, կը ճմլուին գիրերը տաղաչարութեան ժամանակ: Այս մասին խօսած է նաեւ Հ. Ղազիկեան իր «Մի՛ գրէք... այլ գրեցէ՛ք»ին մէջ: Ահա՛ թէ ի՞նչ կ'ըսէ.

«Քանի մը օր առաջ «Ժողովուրդի Զայն»ը թերթը կը թղթատէի, հանդիպեցայ հոն Որբերու Աղօթքը քերթուածին: Շէ՛ն կենայ մեր պատուական բարեկամ Թէքէեանը. շատ ուրախացուց զիս. ճիշդ ուղածիս պէս էր ըրեր.

Որ չըփչիս, որ չըսեմաս վերջապէս.

(«Ժող. Զայն», 1923, թ. 1423, Բ. տուն, Բ. տող):

4949-46-6

4349-ահ

Ասոր արձակը պիտի ըլլար որ չփլչիս, որ չսեմաս: Ըբը կը դրուի որպէս զի ընթերցողը՝ առանց ոտքը քարի զարնելու՝ աղուոր մը կարգայ. չէ՞ որ ոտանաւորի մէջ հնչուած ըբերը կը դրուին, չային քով անպատճառ: Փլչիսին մէջ չէ դրած, չէ ըսած՝ փլչիս: Այդ ըթը ես ալ սկսած եմ անխորդ համարել (ընդգծումը իմս է, Պ. Պ. Մ.): Երուսաղէմի երկրորդ տպագրութեան մէջ բոլորը վերցուցի, ինչպէս նաեւ վերջին տարիններու թարգմանութիւններու մէջ: «Փլչիս» բառին մէջ ըթի պէտք չեմ տեսներ. (ընդգծումը իմս է, Պ. Պ. Մ.): Դնես չդնես, նոյնպէս պիտի կարգաս: Բայց երբ գլուխ բառը ուղեմ, օրինակի համար, երկու վանկ ընել, այն ատեն կը զնեմ գլուխ, եւն.:

(Հ. Արսէն Ղազիկեան, «Մի՛ գրէք... այլ գրեցէք...», երկրորդ տպագրութիւն, 1930, էջ 250):

Ի դէպ է յիշել նաեւ հոս ըբը իբրեւ հատած քործածելու տղեղ անիշխանութիւնը, որուն առաջադիր դտնուած են նոյն իսկ Սիպիլ, Դուրեան Պատրիարք, Արտաշէս Յարութիւնեան եւ դուք... սիրելի վարպետ, եւ նաեւ... ես՝ կրտսերադոյնը՝ իմ մէկ քանի փորձերու մէջ.

Լերան ծայրը ցոլքեր մութը կը պրկեն. (Անցնելու մօտ, Սիպիլ):

Ու այդ Այծը, այդ կամքն ու Խօսքն ու Խաչը (Դուրեան Պատրիարք):

Գեղեցիկը, ճշմարիտը ու Բարին, (Ռեթէոս Պէրպէրեան, Արտաշէս Յարութիւնեան):

Դուն նստեր ես ճամբաներուն անկիւնը, (Մայր Հայաստանիմ, Ա. Զօպանեան):

«Անահիտ»ի վերջին թիւին մէջ երեցող Պ. Յ. Կոստանդեանի «Շիւանական Խորհուրդ» խիստ գեղեցիկ բանաստեղծութիւնը կարդալու ժամանակ որքա՞ն յուսախար կը մնայ. տաղաչափութեան օրէնքներուն նախանձախնդիր ընթերցողը.

Ու դոռ թնդում է թմբուկը լուսնի տակ,

Եւ թափօրը յաղենում է անյատակ:

Հատածներ կազմող այս ըբերուն հասնելու ժամանակ յանկարծակի փոսի մը մէջ կոխելու անհաճոյ տպաւորութիւնը կը կրենք:

Ներելի չէ նաեւ մըն հատած ընել.

Ամպերը դոյն մը կ'առնեն պրդինձի (Վերջալոյս մը, Դուրեան Պատրիարք):

Մեր սրտին մէջ վարդ անուրջ մը կը ծաթի, (Անցնելու մօտ, Սիպիլ):

Ոմանք նաեւ կըն հատած կ'ընեն որուն տղեղութեան մասին աւելորդ է նոյն իսկ խօսիլ:

Այս կանոններուն ընտելանալու համար սակայն տաղաչափութիւնը ուսումնասիրելէ աւելի թելադրելի է Ղազիկեան կարգալ (ի մասնաւորի Իլիականը) ներքնապէս պարուրուելու համար այն անտեսանելի կշռոյթով որ չի բացատրուիր, այլ զգալով կ'իւրացուի: Դասական հրաշալիքներու տեւական ընթերցումով աստիճանաբար եւ անզգալարար կ'իւրացնէ անոնց նոյն իսկ ամենանուրբ կանոնները՝ արդէն իսկ գեղեցիկին կրակով բռնկած արուեստագէտը: Օտար լեզու մը սորվելու լաւագոյն ձեւն է ընթերցումը՝ անոր կազմութեան սկզբունքներուն իւրացումէն անմիջապէս յետոյ: Նոյնն է պարագան նաեւ քերթուածին համար: Ընթերցում, եւ յամառ ընթերցում:

Սիրելի վարպետ, սիրելի՛ քրմապետ Անահատական պերճ մեհեանին, ներողամիտ կը զըստնուիք ձեր տեսակէտին դէմ արտայայտուելու: Առ-ի քառութիւն Ժպրհումիս՝ ողջակէզ մը կը զրկեմ ձեզի (Ներսիակ հնչեակը) որպէս զի՝ զենուք ոսկեմայր ոստումուհիին կոյս բաղինին վրայ: Անշուշտ պիտի քննէք զայն ու եթէ հիւանդ կամ ախտաժէտ գտնէք՝ պիտի հեռացնէք տաճարէն: Հրկիզումը ունի փոքրիկ պատմութիւն մը: Դամբանականն է ան աճիւնացած քառասունի մօտ քերթուածներու: Գրական անարդարութենէ մը յառաջացած բոցավառ ցատկի լալիլիղեց զանոնք, ճակատադրական վարակումով մը հեռացուց զիս պահ մը «գիրի անդաստակ»էն ուր սովոր էի ճեմել մարդոց մօտ պարկեշտութիւն տեսնելու իմ միամիտ հաւատքովս: Բոցին յաջորդեց ապաշար, բայց ուշ էր, յախուռն ցատկի յաղթահարած էր զգաստ իմաստութիւնը:

Խորունկ յարգանքներով

Թեաւադոնիկէ, 1947 ՊԵՏՐՈՍ Պ. ՄՈՐՃԻԿԵՆԱՆ